(بۆ ئەوەی نەمریت،هەمیشە موسافیر بە)

- پرسیار :ئەنوەری ڕەشی عەولا کێیە؛ دەتوانی برێک لەسەر شوێنی لە دایک بوون و منداڵی خۆت بۆ خوێنەران بدوێی؟

هاوشێوەبوونێکی فرەوان هەیە،لە نێوان منداڵی من ومنداڵانی– درشتەکولتوورەکەی– کە هەموومانی لە وردەکولتووره– جیاوازەکانماندا.. وەکو یەک فرچک داوە، کە ناوی کۆمەڵی کوردەوارییە.

- لەو ڕووبەرەدا من کێم..لە 6–2–1963 لە شاری سلێمانی،گەڕەکی سابونکەران، کەسەر بە گۆیژەیە لە دایکبووم.

وەلێ بە مانا ئۆنتۆلۆژییەکەی.. لە زمانی شۆبنهاوەرەوە دەخوازم بێژم:(سوپاست دەکەم ئەگەر کۆمەکم پێبکەیت بزانم من کێم)!؟

بەڵێ..ماجەراکان نیشانی داوین و دەدات، جارێک بەهاکانی ژیان دەمانئاژوێت، و خۆمانمانمان بە کۆمەڵێ ئاستی جیاجیاوە لیهەڵدەقوڵێنێت. جارێکی دیکەش هێند بە شەوقەوە تراژیدیاکانی ژیان لێدەخوڕین، بەو وەهمەی مینا ئاسنێکی سوورەوەبووی لە کووره دەرهاتوو بیکوتین و بیکوتینەوە؛ بە هیوای ئەوەی کۆمیدیایەک کە دڵ لە ماخۆلیایەکی سەریدا گەرەکێتی لێیدەربهێنین.

لەم گەمە و سەرکێشی و شێتایەتیانەدایە جار هەیە کوشندانە دادەوەشێین.. جاریش هەیە بە غەزەلی روئیاگەلێکی تر دروست دەبین.

بۆ ئەم هەموو جوڵە جوڵە هەرەمەکی و بەرنامەڕێژکراوانەش گا پێمان لە زەمین و گا سەرمان لە ئاسمانێکی بێپەییدایە.

ئەم حاڵەتانەش چەندێک وابەستەی ئیرادە و خواست و هەلومەرجەکانن؟

نیکۆس کازانتزاکیس زۆر ڕوون لە زمانی پاڵەوانێکیەوە دەفەرموێت:

(خۆم وەکو گەواڵە هەورێک دێتە بەرچاو کە بای کوێستان بە هەموو لایەکدا ڕای ڕفێنێت و شێوەی جیاوازجیاواز وەربگرێت. شی ببێتەوە و دیسان یەک بگرێتەوە، شێوەی باڵندەی قوو،سەگ،شەیتان،دووپشک و مەیمون لە خۆبگرێت).

داخوا ئێمەی ڕاستەقینە، لە نێو ئەم پەرتبوون و جەمبوونانەدا بنەچەکەمان زادەی چین و کێین و بە چ کارلێکێکی پێچیدەدا تێپەڕیووین؟

دەتوانم پێتبڵێم.. کات هەبووە مەیمونەکەی ناو من بەدار و دیواردا هەڵزەنیووە؛ بێئەوەی باکی لە هیچ هەبووبێت. بێخەیاڵ لە هاوار هاواری گەورەکان، یان بێزاری داب و نەریت و دەرودراوسێ و خزمان. یان سەگەکەی ناو من حەزی بە نزیکبوونەوەی ئەو سەگە خوێڕیی کراوانە بووە کە توخن کەوتنیان، مانای گلاوبوونی گەیاندووە، ئەمە جگە لەوەی لە ماڵەوە وەک دووپشکەڕەشە جەزرەبەیان پێدەگەیاندیت.دواتریش دەبوو بۆ ئوسڵ دەرکردنیش بە گڵەسووره دەست و پلت بشۆردایە و بسمیل بکرایتایە، بە دەم گریان و منگەمنگی سەر خوانی ئێوارە وەختەی خێزانیش دەیانگووتەوە: ئیتر فریشتەش لە ماڵەکەماندا نەما، خوا ڕزقمان دەبڕێت!

بەم دانەسکنان و نەسرەوتنانەشمەوە، هەندێ جاریش مناڵێتیم دەیپەڕژا.. لە هێمنی یەزدانیانەی نەنکم ڕابمێنم کە لەبەر بەرۆچکەیەکدا نقومی ئارامشیەکی ڕۆحیانەی خۆی ببوو. عارف و سۆفیەکەی ناومنیش چاوی لەو حاڵەتە تاقانەیەی دەکرد و بە دیارییەوە دادەنیشت و ئەو ڕۆژە ئارەزووی چوونە دەرەوە و هەڵماتێن و هەلوکێن و چاوشارکێی نەدەکرد و، ئەمەش بە لای دایکم و باوکمەوە هەم سەیربوو هەم سەمەرە. بۆیە دەترسان شتێکم لێقەومابێت، ناچار دەیانگووت: ڕۆڵە کەمێک بچۆ دەرەوە بۆ لای ڕەفیقەکانت. ڕۆژێکی تر سوارچاکەکەی ناو من تینووی سوار بوونی ولاخ و گوێدرێژ دەبوو.. دەچووین بە دوای باری ئەو دێهاتیانەدا کە چێشتەنگا و ماست و کەرێ و سیرێژ و تۆراخ و بەروبوومی کشتوکاڵیان دەهێنا بۆ شار. ئەو گوێدرێژانەی بە دارتیلەکانەوە بەستبویانەوە دەمانبردوو حەوت گەڕەکمان پێدەکرد. دڕندەکەی ناو من داوای سەری

چۆلەکە و ڕاوەماری بن بەردی سەرقەبرانی گردی سەیوان، و چلکەژەنینی لە شارە زەردەواڵە لێدەکردم . ئیتر ڕۆژ تا ئێوارە ئێمە خەریکی حاڵکردن و شەڕ فرۆشتنێکی بەریئانە بووین بە عەرد و ئاسمان. بێئەوەی هەستمان بە هیچ دوژمنایەتی و بوغزێک لەگەڵ کەسێکدا کردبێت.

پ: منداڵی تۆ چەندە لەگەڵ منداڵانی تر جیاواز بووە؛ ئایا، دەتوانیت لەسەر یادوەری منداڵیت و دواتر بۆ قۆناغی گەنجێتیت، ئەو کاتەی لە کوردستان بووی باس بکەی؛ بەو پێیەی هەموومان وا دەزانین، یادوەریان جیاوازە لە هەموو کەس و کەس وەک ئێمە پاڵەوانی ناو ڕووداوەکان نەبووە؟

وەکو گوتم چ جای هاوشێوەبوون لە چوارچێوەی درشتە کولتورێکدا.. هەروەها ناکۆکی و لێکنەچونێکی زۆریش هەیە کە کەسێتیەکان لە یەکتر جودا دەکاتەوە، ئەویش لە ڕووی پێکهاتە و سروشتیان و وردە ڕووداوەکان کە پێدەچێ هەرکەس خۆی شاهیدی یەکەمین بێت بەسەرییەوە. هەندێک لەو ختوورە و خەیاڵات و ڕووداوانە بە قەولی یۆنگ چونەتە (مەخزەنی ئەسرارەوە) کە نائاگاییە. هەندێکی تریشیان ئاگاییمان پەی پێدەبا و لە بارەیانەوە زیاتر دەتوانین بئاخفین و مانا وئاماژەگەلێکی لێهەڵبهێنجین و بخوێنینەوە.

من هەنووکە ناتوانم بچمە سەر ورد و درشتیان، لەبەر ئەوەی من ژیاننامەم نانوسمەوە.. ئەوەندە هەیە ئەوەی بووەتە ماکی ئێستاکەم. هەموو ئەو فیگەرە لێکچوو و جیاواز و یەکتربڕانە ی زیندگیم، یەکەیەکیان پێکهێناوە، کە پێی دەڵێن ((من)). منی کۆمەڵایەتی.. منی شیعری.. منی کوردی.. منی مرۆڤ.. منی شۆڕشگێڕ.. منی ئەفسوردە. منی عاشق.منی بێخەیاڵ.

منێک بە خەیاڵ دەستبازی سێکسیم لەگەڵ کچی فیلمی هیندی و کچی دراوسێمان کە بە مناڵی لە حەمامی گەڕەک.. بینیبووم و نەمویرا بوو نەک توخنی بکەوم بەڵکە سەیر کردنیشی بە دزییەوە بوو. شەڕفرۆشتن بە کوڕی مامۆستا کە لە ئێمە سەلارتر و پاک و تەمیزتر و زیرەکتر بوو. کۆکردنەوەی ڕەسم ڕەسمێنەی فیلمی تەرەزان و عەسابە و سوپەرمان.. و تاد. کەچی لەملاوە لە هەرزەکاریمدا ئەفلاتونیانە شەش ساڵ عاشقی کیژۆڵەیەک بووم دوای پێنج ساڵ جورئەتم کرد بە هەناسە گیران و لەش لەرزینەوە ماچی بکەم.

لە تەمەنی هەڤدە ساڵیمەوە بەهۆی عوسمان شەیدای شاعیرەوە کە برا گەورەکەم بوو ڕۆحی شاد بێت، کەوتمە ناو گەمەی سیاسەتەوە و هەر بە ڕۆحیەتە ئەفلاتونیەکەشەوە، ئاوێزانی ڕۆمانسیەتی شۆڕشگێڕانە ببووم لە کۆمەڵەی ڕەنجدەرانی کوردستاندا.. ئەو ڕۆژگارە بۆ من بوژانەوەیەک بوو لە کۆمەڵێ ڕووەوە، بە تایبەت خوێندنەوە و فزولیەتی تێگەیشتن لە شتەکان بە پێی ئەو ئامڕازانەی ئەوکات لەبەر دەستا بوون. بۆ دروستکردنی شوناسێک کە گەرم و گوڕییەکانی ئەو دەورانە پێیاندەبەخشیت و لەگەڵ وەهمگەلێک کە بۆ ئەو سەردەمە بە واقیعیم دەزانین دەست و پەنجەم نەرم دەکرد و، وەکو کەسێکی چەپ بە تەعریفاتە شەرمنۆکەکانی خۆمەوە 1985 چووم بۆ خەباتی شاخ. لەوێ کەوتم بەسەر کۆمەڵێ هەقیقەتی تردا کە لەگەڵ فەنتازیا سیاسیەکانی لە شارەوە فێری ببووم و لەگەڵ خۆمدا هەڵم گرتبوو، کەوتبوومە ناکۆکیەکی عەجیبەوە.

بەڵام ئەمانە لە پرۆسەیەکی دورودرێژدا بۆ من بە کەڵک بوون، ئەویش خوێندنەوەی بەردەوامم بوو. کە تۆوەکەی دەگەڕایەوە بۆ مناڵیم کە لە سایەی شەیدای برامدا بوو کە کتێبی دەخستە بەردەستم کۆڵێک شاگەشکە دەبووم کە نووسەران و هونەرمەندانی ئەوکاتە لە تەلەفزیۆندا دەمبینین هاموشۆیان دەکردین. لە پشووی هاویناندا دەیان ناردمە کن کتێبفرۆشێکی ناسیاومان کە ناوی مەحمود خاکی بوو یادی بەخێر.

ئەو دەمانە ڕۆژنامەی برایەتی و بیری نوێ لە ڕۆژنامە باوەکان بوون، چ جای لە گەنجێتیمدا دەچوومە لای کاک ئەنوەر برزوو کتێبم لە گەڵدا ڕێدەخست و دەفرۆشت و هەر بابەتێکیشم بە گرنگ بزانیبا کتێبم لەو بوارەدا لێدەخواست.

بۆ یەکەمین جار 1983 سێ پارچە شیعرم دایە دەست موحسینی شاسواری کە گۆڤارێکی لە شاخ دەردەکرد بە ناوی (نووسەری چیا) ئۆپۆزیسیۆنێکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بوو، لە دێی چاڵاوە پیشانی کاک شێرکۆ بێکەسی دابوو، ئەویش ڕەزامەندی بۆ دووانیان کردبوو کە بڵاوبکرێنەوە، ئەمە جۆش و خرۆش و متمانەیەکی خۆشی لای من دروستکرد. ئەمە لەپاڵ خۆیدا ئەو پرکێشیەی پێبەخشیم کە هەندێ پەرەگرافی سادە و ساکاری واهیمەئامێزی لە ڕووی هونەرییەوە کەم خوێن و هەژار لای خۆم ڕەشبکەمەوە .لە دواجاردا هەر ئەو واهیمانەش بوون.. گێنگڵیان پێدەدام و داوای ڕونکردنەوەی زیاتریان لێدەکردم و لە دواجاردا تێگەیشتم ئەمەیە قەدەری من!

پ: چۆن بوو ڕێگەی هەندەرانت گرتەبەر و گیرسایەوە لە فینلاندا، ئایا کۆچی وەکو هەموو ئەو نووسەر و شاعیرانە بوو، کە وڵاتیان بە جێهێشت، یان بڵێین بۆ وڵاتت بە جێهێشت؟

من جاری وا هەیە بە قەولی ئوشۆ(باز بدە.. ئەوجا بیری لێبکەرەوە) چوونە دەرەوەم ئەو بازدانە بێ بەرنامەیە بووە. چونکە چوونم بۆ دەرەوە مەراقێکی جیدیم نەبوو.. گەرچی بە ئازارەکان چەشەببووم، بەڵام هەستم بە هەراسانیەکیش دەکرد، بە بێئەوەی ناوم بۆ لێبنرێت!
دەبوو ونبم.. جا لە دێرە شیعرێکدا بێت، لە شار و گەڕەک و نیشتمان، نەمدەزانی..؟ ئەوەبوو خۆم ونکرد، بە هیمەتی هاورێی ئازیزم بەهرۆز حەسەنی وەرگێر کە بەرێوەبەری کتێبخانەی کوردی (پەرتوکە) لە مانگی حەوتی 1991 جوڵاین بەرەو سوریا ئەو دەمەی لەوێ بووین، نامیلکەیەکی شیعرییم بڵاوکردەوە کە بە خەتی هاورێم هونەر تۆفیق نوسرایەوە بە ناوی (لە تابووتی دووریدا).. دیارە پێش ئەو بەرهەمە ساڵی 1988 کە لە ئێران بووم ئالای شۆڕش دوو بەرهەمی تریان بۆ چاپکرد بووم بە ناوی (ڕێزی پرسیار بگرن) و (بروسکە) نووسینی (م. دەروێش عەوڵا). ئەو دەمەی لە ناوشاریشدا بووم لە گۆڤارە نهێنیەکاندا بە ناوی خوزاروی
(ب. سۆلین) ەوە دەمنووسی.
کۆچەکەشم بەرە و تاراوگە وەکو هەموو ئەو نووسەر و شاعیرانە بووە؟ ئەویشیان نازانم، ئەوە هەیە لەگەڵ هیوا قادری شاعیر هاورێی ئەو سەر هەڵگرتنە بووین، هەم لە سوریا و لە ڕوسیاش. دواتر ئەو کەوتە سوێد و من فینلاند. بەهرۆز حەسەنی وەرگێر و هونەر تۆفیقیش کە سەروکاری لەگەڵ بواری شیعردا هەبوو کەوتنە دانیمارک. ئەمەش نیشانەیەکە کە چون بەرەو مەنفا هەمووی هەڵبژاردن نەبووە بە مانای خۆ ڕێخستن بۆ سەفەرێکی پۆشتە و پەرداخت.. هێندەی سەرهەڵگرتنێک بووە کە هەموو وەخت سەربنی ڕۆشن نین بۆت!

پ: فەزای نوسینی شیعر کەی بوو لە ئاوێزانی شعووری تۆ بوو؟ دەتەوێ بە شیعر بڵێی چی؟

کە پشویەک دەدەیت، خۆت لە بەردەم خۆتدا ڕادەگرێت و دەخوازێ لە نهێنی ڕوداوەکانت تێبگات.
ئیدی ئەم سەفەرە ناوەختانەی کە لە ژیانا هەن، دەرهاویشتەی ئەو منە تێکئاڵۆسکاوەیە، کە بە وردە منەکان ناوی دەبەم.. کە هەر جارەی بە شێوەیەک دەردەکەوێتەوە. پێدەچێ تۆوێکی ئەو منە مناڵی بێت. غارغارێن بە ئەسپی خەیاڵ.. دەستکردن بە کونی یەقینەکاندا و وروژاندنیان. بۆ فراژبوون بە پێی حیکمەتی مار لە پاییزەکانی دەروونـدا کاژی گەڵاکانت دادەماڵیت.
ئەوەی لە نێوان من و مناڵیشدا دەمێنێتەوە تەنها هەڵبژادنەکانە! واتە ڕۆشنکردنەوەی ئەوەی چاوەڕێی ڕۆشنبوونەوەیە. باڵاڕۆیی ئەوەی دەبێ باڵا بکات لە وەرزی خۆیدا و سووسەکردن بۆ ڕامکرنی لەحزەی ئەو وەرزە سرکانە. وەک یەک لێکردنی دەرەوە و ناوەوەم! چۆن فەنتازیا لاسار و نەسرەوتەکانی مناڵی ئاوێتە بە خەونەکانی هەراشبوون دەبن. چۆن بە ماڵئاوایی خورپەو خولیاکانی مناڵی پێشوازی.. لە خورپە و خولیاکانی گەورەییەک بکەم کە ئالودەی لۆژیک و ئەقڵانیەت و ئایدۆلۆژیا و ئەمر و نەهیەکانی ترە و بە یەکتر ئاشنایان بکەمەوە.

چۆن دیمەنە کۆمیدیی و پێکەنین هێنەرەکانی منالی.. دڵی تراژیدییا و گرژی و مۆنیەکانی گەورەیی بداتەوە.
که ئێستا گەورەبوون زۆرجار و ڕادەبەدەر بە خۆی نامۆ دەبێ و هەڵوەدای سیحر و موعجیزەیەکی منالیە ڕزگاری بکات و دەست بداتەوە باڵی شکستەکانی و هیدایەتی بکات بۆ تێهەڵچونەوە.

بەڵێ.. ئەوساتەوەختەی که شعوور دەکەیت مانەوە لە نیشتمان هەرەسهێنانێک دەبێ لە ناوەوە، و حەکایەتە گەورەکان وەڵام بە ماخۆلیاکانت نادەنەوە و تۆ ڕووبەڕوی کۆمەڵێ پرسیار و گومان دەبیتەوە و نەغمەیەی تر لە هەناوت دەبیستی کە بۆنی تەنیاییەکانی خۆتی لیدێت و هەر خۆشت شاهیدێکی ڕاستەقینەی ئەو حاڵەتەیت. ئیدی ئەمە نەعلەتێکە و نابینای بگریت دەتکرۆژێ و دڵت بە هیچ شتێک خۆش نابێت و بەرەو پوکانەوە و نەزۆکی ڕۆحیت دەبات. ئیدی دڵت لە تاڵێ موو باریکتر دەبێ و بەرگەی هیچ ناپاکیەکی تر ناگریت و دەترسێی تۆش بکەویتە ئەو گەمانەوە کە هی دونیای تۆ نین، هیواکانت ئیفلیج و ڕۆحی سەوزت بەرە و وشکبوونەوە دەبەن. خۆت لەوە بێهێزتر دەبینی کە ئیتر بە موعجیزەی شۆڕشگێرانە دنیا بگۆڕێت. ئەمجارە وەکو دۆڕاوێک.. بریندارێک.. بە ویژدانێک.. شاعیرێک.. نازانم چ ناوێک بنێم، دەبێ لەو گەڕەلاوژەیەدا کە زۆربە بە دروشمبازییەکان و بەڵێن و مژدەکانی سەرمەستن و نازانن چی لە ژێر پێستی کۆمەڵگادا دێت و دەچێت. هێمنتر، بێخەیاڵ لە هەر ناوناتۆرەیەکی فەرهەنگی پواوی سیاسەتبازەکان، لەسەر هەڵپە کردنەکانی گەنجێتی ڕابوەستیتەوە و بوارێک بدەیت بە خۆت کە چی گوزەراوە.. بۆ ئاوها گوزەرا و بە شێوەیەکی تر نەبوو. ئایا دەبوو ئەو کارانەم بکردایە کە کردم.. چەندێکی پەیوەندی بە ئیرادەی پڕ شکۆمەندانەی خۆمەوە هەبوو.. من لە خشتەبرابووم و دوای کڵاوی بابردوو کەوتبووم یان لێپرسراوییەتێکی ویژدانی و ئەخلاقی بوو و دەبوو ئیلتزامم پێوەی هەبوایە. ئەمانە چەندێک لە جیهانە تایبەتیەکەی خۆم دەریکێشام یان کۆمەکی پێکردم. ئەم هەڵوەدا بونانە چ گۆڕانکارییەکی بەفەڕییان بەسەر مندا هێنا و ئەو بەهایانە چی بوون کە لە بزاوتە نەتەوەییەکەدا وندەبوون و نە دەبینران.. خۆ بوون وەکو نەتەوە و خۆبوون وەکو فەرد لە کوێدا بە یەکتری دەگەن و لە کوێدا جودا دەبنەوە؟ بەڵێ.. ئەم دڵە ڕاوکێ فیکری و وجودییانە خستمیانە جوڵە بەرە و میتۆدگەلێک کە گفتوگۆی سیستماتیکانەتر لەگەڵ خۆم دابمەزرێنم. چونکە من بە هەر هاژە و هوژێکەوە شاعیرانە لە دنیام دەڕوانی.. بەو ئەزموون کردنانەش. خەیاڵ و زمانی شیعرییانەم پاراوتر و خاراوتر بە کۆمەڵێ ڕەهەندی تر بارگاوی ببوون و بە متمانەیەکی زۆرترەوە لەسەر پێی خۆم دەوەستام. هەستم دەکرد بە ئازاد بوونم شیعریشم ڕوخسارێکی تر وەردەگرێت.. کە لە نەریت و ڕەمەکیەتی خۆیەوە خۆی شێوەباز دەکرد. ئەم دەرککردنەش تێکستە شیعرییەکانن پێتدەڵێن. نەک پێشوەختە بە (دەزگای فیکری) بڕیارت دابێت چی بنوسیت و چۆن بنوسیت و بۆ کێ بنوسیت! زۆر سادە شیعر بە سەرفرازییەک کە لە بوونیدا هەیە. ملکەچی ئەو جەبرانە نابێت، کە لەدەرەوەی خۆیدایە. بەڵکو تەنها گوێڕایەڵی بڵندبوونەوەیەکە کە لە ناوەوەیدا ئازادییەکەی هەڵیدەچنێت و بەس!
ئەم مۆتیڤانەش کە شاعیر پێویستی پێیەتی بۆ بەرقەرارکردنی (دینامیکیەتی فەنتازیای بیرکردنەوە و بیرکردنەوەی فەنتازیاکانی) کە میکانیزمێکن بەها ئیستاتیکیەکانی خۆی پێدەخولقێنێ. ڕاستەوخۆ و ناڕاستەخۆ دەستیان هەبوو کە لە سۆراغی جێگایەکدا بم بۆ چاککردن و تەواوکردن و سەرپێخستن و بەردەوامی ئەم وەسوەسە ڕەنگاوڕەنگانەی خۆم.
دەستە یەزدانیەکانی شیعر ڕادەموسم،(کە لە هەوڵی ناسین و تەواوکردنی کەم و کوڕییە کەنیونیەکانمدا لە نیگەرانیەکانم نەپرینگایەوە و بە میهرەبانیەکانی ناچاری کردم مانای تر و دەنگ و ڕەنگ و بۆی جادویەکی تر بە ژیان ببەخشم و بدۆزمەوەو، هەستکردن بە نامۆییەکانم تیا برەوێنێتەوە و بەرەو پەیبردن بە نهێنیەکانی بوونم بەرێت، و بڵێت: ها.. جوانی لەم سەفەرە پڕ ڕیسکانەدایە کە تەنیا دەیکەیت، جا بۆ ئەوەی نەمریت هەمیشە موسافیر بە !)

پ: نەغمەیەک کە لە دنیای شیعری تۆدا هەستپێدەکەین، هاوارێکی وجودییانەی خۆتە، لە بەرامبەر دنیا، دنیایەک، کە بێخواستی خۆمان لە باوەشیان هاویشتین.

ژیان.. بە تەپ و تۆز و قوڕولیتەی ئەو گومانانەی لە کۆڵانەکانی بوونەوە بە پێڵاوەکانیەوە دەیهێنێ بۆ سەر ڕایەخی

ڕۆحمان، هەر خانە خوێیەکی ڕەزاسووک و خوێن شیرینە، بۆ ئێمەی مرۆڤ.. ئێمەی کرێچی!

خوا دەکات تا ئەوکاتەی مردن بە هاوارێک خواست و خەیاڵێکی بزێوم دەردەکاتە دەرەوە لە ماڵی خۆی.. ژیان بە خانەدانی خۆیەوە لەسەر جێگەیەکی کە لەوانەیە (دڵۆپە ئاوی بارانێکی بێت.. یان بزەی کیژۆڵەیەک بێت لە کاتی تەنیایی مەنفادا ، یان ژێرباڵی پەپوولەیەکی شڕشێت، کە بێخەتا خۆی لە گڕی عەشقێک ئاڵاندووە) داڵدەی خەونە هەتیوەکانم دەدات.

پێیدەڵێم: گەورەم سوپاس.. بۆ ئەو هەموو ئەڵماسی دڵۆپانە کە لە گەنجینەی هەورە کریستاڵیەکانتەوە بەسەر منی گەدا دا ڕژاندت.

سوپاس.. دەمناسێنیت بە سیحری بزەی ئەو کیژۆڵەیەی، تەنیاییم دەمێکە لە چاوەڕوانیدایە بۆی.

سوپاس.. بۆ نیشاندانی ئەو هەموو نامە و وێنە نەبینراوانەی لە ژێر باڵی پەپوولەیەکی عاشقدا بوون و نەدەبینران.

سوپاس ئەی ژیانی زمانزاڵ کە بە شەهامەتێکەوە پێمدەڵێیتەوە، شیعریش: تەنێ گوزارشتێکە لە بیرکردنەوەیەکی من.. کە دەربارەی خۆم دەیدەم!

هاوڕێم.. مناڵێتیەکەی ژیان، هەرزەکارییەکەی ژیان.. پیرییەکەی ژیان جوانە، چونکە هەموو ساتێکی موعەممای تیادەزێ. موعەمما.. یەعنی ڕەشنوسی سەفەرێکی تر، ئاوڕدانەوەیەکی تر، بینینێکی تر، پرسیار و گومان و توڕەبوون و پێکەنین و گریانێکی تر!

پ: تا چەند تۆ قەلەقی، ئایا تۆ پیاوێکی قەلەق نیت، لە ژیان و بیرکردنەوە و تێڕامانەکانت، قەلەقی بە مانا مەعریفیەکەی، ئایا تا چەند توانیوتە، ئەم قەلەقیە ئەبستمۆلۆژییانە، لە چوارچێوەی شیعردا پێناسە بکەیت؟

مادام مرۆڤ دڵی بۆ جیلوەی جوانیەک لێدەدات کە هەست دەکات لە ژێر پێستی عەدەم دا دێت و دەچێت، و چاوەڕێی دەستی بیرکردنەوەیەکە بیگاتێ. گوێی شیعرێکە بیبیستێ. گومانێکە بۆنی بکات. ژیانێکە تامی بکات. تێرامانێکە بیبینێ.ناتوانێ قەلەق نەبێت.ئەوەی هێڵێک لە نێوان شیعرو ژانرەکانی ترو دونیای فیکریشدا دەکێشێت،پێموایە..قەلەقی زمانبێت لە بەرامبەر ماناکانی خۆیدا.واتا یاخیبوون لە بەرامبەر بە مانا بە دامەزراوبووەکاندا.ئەوەی ئەم شەڕەش بەڕێوە دەبات شاعیرانن.ئەوەتا کۆمەکی عارفەکان دەکەن هەتا لە پەرت و بڵاوی وێنەکانی خودا دڕدۆنگ دەبن!شێوازەکانی وردبوونەوە و ڕونبوونەوە دەنێنە پێشدەمی توێکاریەکانی زانایان ،هەتا تێبگەن:وەهم و هەقیقەت..ئەقڵ و دڵی جەستەیەکن.وەلێ ناشتوانن،ئەم ڕاستیە سەرابیە؛ بۆ خۆشیان بسەلمێنن.بە فەرمانڕەواکان دەبێژن:سواری ئەسپەشێی لە خۆباییبوونەکانی خۆشتان ببن.هێشتا ئەندێشەتان ناگاتە پەیامگەلی-با-یەکی بێخەیاڵ،کە بە هەموو لایەکدا ڕادەکات و ڕادەگات و لەپەسا تازەیشی لێدەچۆڕێ.وەکو گومانکارێکیش،پێش هەرکەس دەکەوێتە وێزەی زمانی خۆی و بەڵگە نەویستەکانی لێدەستێنێ و،بێبڕانەوە لە سیفاتی سرکی بەها ڕاچەنیوەکانی تیادەچێنێ.ڕەگ و ڕیشەی بێدەربەستی زمان دەهێنێتەوە سەر خوانی بێدەربەستی شیعر و پێیاندەبێژێت:تا ئەو حەلە؛گوێڕایەڵی خۆتان بن..کە لێوڕێژ دەبن لە ماجەرا جیوەیی و،لە بێدەربەستی قەناعەتەکانی ژیان!ئەگەر شیعر ڕەنگڕێژبێت،بە نمونەیەکی باڵا؛کە هەڵگری: سیفاتی..سروشتی..ئیرادەی..ئەندێشەی..بنەماکانی..سەربەخۆیی ژیانبێت.ئیدی چێکردنی ئەو ماڵە بە دەستی قەلەقیە ئیستاتیکیەکانی شاعیر لەگەڵ خۆیدا، مافی خۆیەتی.

لێرەوەیە.. شیعر دوورە لە نەخشە و نیگارەکانی ئەبستمۆلۆژیاوە. کاری بە پرسیاری قوتابخانە مەعریفی و فەلسەفی و ئایینیەکانەوە نیە و بە کێشەی ڕاستەقینەی خۆی نازانێ و گوێڕایەڵ و فەرمانبەرو جەنگاوەری ئەو بوارانە نیە!

هەستان بەوکارەش دژ بە سروشتی شیعرە و،زیان بە کەسێتی و ماهیەتی شیعر دەگەیێنێت و دەیشێوێنێ.

شاعیریش پروپاگەندەیەکی نیە،بەڵکو لە ڕێگەی سەربەستی و سەربەخۆیی ئەدەبەوە، بۆ گوزارشت و سەرفرازیی بیرکردنەوەکانی خۆی دەگەڕێت و لەوێدا هەڵیدەگرێتەوە. لە زمانی ئایریس مێردۆکەوە(با نەکەوینەوە هەمان ئەو

غەفڵەتەوە کە کۆمۆنیستەکان دەیانکرد،و تەنها ڕۆڵی دیاریکراوی هونەرییان لەوەدا دەبینی؛کە ناچاری بکەن،ببێتە ئامرازی شۆڕشی کۆمەڵایەتی)یان ناسیۆنالیزم،وئیگزیستێنیالیزم..تاد

شیعر..دەشێ ئامانجی گەیشتن بێت به تخوب و تەکامولکردنی جوانیە ڕەمەکیەکانی خۆی نەک کۆمەڵگا.

کە ئەمەی پەیپێبردو لەدەستهات،ئەوجا بۆنی قوڵاییە ئیستاتیکیەکانی خۆی و ژیان و هەقیقەتی لێدێت و،هەر ئەمەشە لێپرسراوییەتی ئەدەب.

کە دەڵێین شیعر خەریکی خۆپەسەندییە دڕەوشاوەکانی دونیای خۆیەتی. بەو مانایە نایەت، بەهای هیچ یەکێک لەو بوارانە لەگەڵ یەکتری بە کەم و زیاد بزانێت. ئەوەی هەیە شیعر بە شەهوەت و هەستەکانی خۆیەوە پەیوەستە، و بە ئەقڵ و دڵی خۆی هەڵدەبژێرێت و لە ڕەهەندێکی ترەوە کە بۆ ڕیسکە ئیستاتیکیەکانی پەسەندە، ئەو ژانرانە لە ناوەندی ماناکانی خۆی، هەڵدەکەنێ و دەپەڕێنێتەوە و، لە مەودایەکی تردا تێکەڵ بە پراکتیکی دونیا و یاسا ناوەکیەکانی خۆی دەکاتەوە و توێکڵی بەرائەتیان لێدادەماڵێ و لەناو وزەی جیهانبینی و و بەرتاوی هێماکانی خۆیدا دەیانبوژێنێتەوە.

گەر ئاوڕێکی کورت بدەینەوە..ئەوکاریگەرییەش بە دیووە پێچەوانەکەشی دەبینینەوە.

بڕوانە.. گرێی ئۆدیب سەر بە تێکستێکی ئەدەبی بووە،کەچی ئەمێستاکە بووەتە چەمکێکی سایکۆلۆژی.

ئەمەش پێماندەڵێت،پێدانەوە و وەرگرتنی ئەو مافەش بۆ شیعریش هەر ڕەوایە.

بە تایبەت بۆ بەدواچوون و دۆزینەوەی ئەو پانتاییە بزربوو و نەناسراوانەی دەستیان لە بڵندبوونی بونیادی ئەودا هەیە و فرسەتی هەڵکۆڵینی وەهم و گومانەکانی کارسازتر و خاراوتر دەکەن.

بۆی هەیە بۆنی بەرامەی گوڵستانی فەلسەفەیەک بکات کە پڕن لە گوڵی سەیر و سەمەرە . یان پەنجە لە پێستی مەعریفەیەکەوە بدات کە پێیوایە پڕە لە تەڕی ژیان. گوێی لە تەپەی دڵی ئیمان بگرێت کە بەدیار یەقین و سیحری جوانیەکەوە داسەکناوە و سەری نەشئە و ڕۆحی مەستە پێی. ئەمانە کەرەسەگەلێکن سەرکێشیەکانی فیکری زمان و خەیاڵی زمان ، بۆ چاککردن و نوێکردنەوەی ئاکارە شیعرییەکانی خۆی دەستیان بۆ دەبات و پێویستی بە یۆتۆبیاکەیانە.

وەک چۆن شیعر بارگاوییە بە خەیاڵ و فەنتازیا،بارگاویشە بە فیکرو فەلسەفە و فیگەرەکانی تری ژیان و بوون.

بەڵام هەموو ئەو ڕەگەزانە لە شیعردا بەهایەکیتر وەردەگرنەوە،کە بەهای شیعرین و بەس! بۆ نمونە دەکارین بێژین:

(لە مەعریفەیەکی ئەقڵیەوە دەیانگۆڕێتە مەعریفەیەکی زەوقی–ئەدۆنیس–)

ڕونتر..کە دەبینین تێکستێکی شیعری بەلای وەسوەسەکانی بونخوازییدا دەچێت،ناکرێ وەها زەن بکەین، دەخوازێ قسەی هایدگەر و کیرکگارد و سارتەر دووبارە بکاتەوە؛ نا! یان خۆی لە جەدەلەکانی شۆبنهاوەر و نیچە و هیگڵ و کانت هەڵدەقورتێنێت؛ بە گیانە جادوییەکەی شیعر.. ئەمیشیان نیە!

زۆرسادە لەبەر ئەوەی شیعریش وەک هەر بوونەوەرێکی تری هەبوون.. بوونی خۆی دەژی. لەگەڵ تەنگژەو ئازادییە دەروونی و وجودییەکانی خۆیدا، قسەی هەیە بۆ گوتن، کە لە قسەی کەس و هیچ بوارێک ناچێ.

بەڵام پێدەچێ لە بەدوا چونەکانیدا نزیکایەتیشی لەگەڵ ئەم میتۆد و ئەو قوتابخانەی فیکریانەدا بۆ دروستببێت و بەریەکەوتن ڕوبدات بێئەوەی لە بەرنامەیدا بوبێت ئەم کارە ئەنجام بدات، بەڵکو خود بە خود لە سەفەرە خۆڕسکاکانیدا.. ئەوانیش دەبنە بەشێک لە تێشووەکەی!

کورت و پوخت، پێدەچێ جیاوازییەکە لەوەدا ببینین..

ئەبستمۆلۆژیا:بەرەو دڵنیایی وێنەکان و چوارچێوەی زانین و پێناسەی هەقیقەت دەچێت و بەرەو بونیادنانی ماناکانی بەرەوڕووە.

کەچی هەقیقەتی شیعر.. نادڵنیایی و ناپەسەندی و نەزانینی دوافۆرمێکە، ئەگەر بمانەوێ بە تۆپزی و پێودانگی لۆژیک و زانستێک بەباڵای ئاماژەکانی ژیان و مردن و تەنیایی و بووندا دایببڕین، لەگەڵ هەڵوەشاندنەوەی ماناکانیاندایە.

ئەبستمۆلۆژیا: لە رووی فسیۆلۆژییەوە،ئەو چالاکیانەیە کە وزە لای چەپی دەماغەوە وەردەگرێت، بۆ سەلماندنی بەڵگە و لۆژیکی ئارگۆمێنتەکانی. کەچی شیعر ڕوانینە فەنتازیاکانی، سەر بە چالاکیەکانی ڕاستی دەماغەوەیە.بەو دەستەواژەیە

ئەبستمۆلۆژیا: فرزەندی لۆگۆسە و شیعر فرزەندی میتۆس!
گەرچی لای ئەفلاتون، کە بە دلّرەقترین فەیلەسوف دادەنرێ دەرهەق بە هونەر و، بە تایبەتی شیعر بڕوای وابووە(هونەر نزم و لاوەکیە.. و مەعریفەش ئەقلّی و گشتیە).
کەچی لەلای شۆبنهاوەر(هونەر بەدوای ئایدیاکاندا دەگەڕێت و دەیانگوێزێتەوە، ئایدیاکانیش بە کۆمەلّێ فۆرمی مەعقول دەزانێت،کە هەندێکیان لە سروشتدا دێنەدی و لە بەرگی ڕاستیدا بەرجەستە دەبن.هونەرمەندیش لەڕێگەی هێزی خەیالّەوە؛دەریان دەهێنێ.چونکە هونەر تائەوپەڕی سوود لە هێزە ئەقلّی و ئاکارییەکان دەبینێ و هونەر دەبێتە تەقەللایەک بۆ زالّبوون بەسەر دەروون و بینینی جیهاندا)
خەیالّی شاعیر لەو نێوەدا، بەبزاوتی ئەو هەنگە دەچێت کە لە هەلاّلەی هەموو گولّە جوداکان،هەنگوینی خودی خۆی ئافەریدە دەکات.ئیدی ئالێرەدا ئەو هەنگوینە؛تەنها لە ڕۆحی یەک گولّ نیە و.بەلّکو ئاوێتە و کارلێکێکی ئالۆزی ڕۆحی هەموو گولّەکان و هەنگەکەشە.

لە گۆڤاری زناردا بلاّوکراوەتەوە